

Markéta Bočková
Ivana Mazourová
Marcela Kafková
Veronika Lopourová
Markéta Žampachová

Skupinová analýza rozhovorů

Úvod

Projekt našeho týmu předpokládal rozhovory s lidmi, kteří v minulých 12 měsících absolvovali střední nebo vysokou školu, po ukončení studia nezískali práci (stali se nezaměstnanými), ovšem v současné době již zaměstnaní mají. Zajímalo nás především, jakým způsobem se tyto absolventi vyrovnávají s nezaměstnaností, jaké k tomu využívají strategie. Podle našeho schématu dotazování nás konkrétně zajímalo sedm základních tématických okruhů – jak dnes dobu nezaměstnanosti komunikační partner(ka) hodnotí (kladně/záporně), jakou roli hráli v dané době rodina, vrstevníci a formální instituce, jak dobu nezaměstnanosti prožíval(a) a jak práci získával(a).

Způsob analýzy

Z přepisu textů jednotlivých rozhovorů jsme abstrahovaly základních sedm témat, která byla roztroušena v projevech komunikačních partnerů. Začaly jsme obsahovou analýzou a hledaly základní pojmy, klíčová slova. K těmto klíčovým slovům jsme pátraly po konotacích a souvislostech mezi nimi, zajímaly nás také možné příčiny, motivace a důsledky událostí a aktivit spojených s nezaměstnaností. Naši komunikační partneři se ve svých výpovědích velmi různili, přesto bylo možné vysledovat několik společných struktur a linií, kterým se ve společné analýze budeme věnovat.

Vlastní analýza

Vnímání nezaměstnanosti je u většiny komunikačních partnerů naplněno mnoha paradoxy. Prvním z nich souvisí se strukturací času. Na jednu stranu hodnotí vnímají a hodnotí náhlou volnost pozitivně, vítají možnost svobodně rozhodovat o náplni dne.

Tak ten začátek... vlastně. Když jsem skončila školu tak potom jsem si potřebovala odpočinout, potřebovala... tak to byla vítaná změna oproti oproti těm povinnostem, že jsem měla volno, takže jsem si vlastně opravdu těch štrnáct dní udělala dovolenou. (boč)

Strašná spousta volného času!... To bylo až neskutečné... (lop)

No tak ráno vstávání tak v půl desáté, teď záleželo, jestli bylo léto nebo zima, protože v létě, to se dalo, třeba sem si sedla na, hezky ven na sluníčko, pohoda, se psem sem šla, nebo tak, nakoupit, případně dělat něco dom, ale furt tak jako pohodička strašná... (žam)

Na druhou stranu jim chybí pevný režim a nevědí, co si s nabytou volností počít, neví, jak by měli a chtěli svůj den naplnit. Velkou část jejich programu tvoří hledání práce, vědomě se snaží také zintenzivnit kontakty s okolím, zejména s vrstevníky. Scházejí se častěji v restauracích, hospodách, chodí na kafe, pořádají srazy nebo se jich aspoň účastní. Na rozdíl

od hledání práce představují častokrát tyto společenské kontakty ústřední události běžných dnů, něco, na co je možné se těšit, z čeho je možné mít radost.

asi jsem zjistila, že potřebuju trošičku denní režim, že mi potom ty věci obvyklé trvají daleko delší dobu než by trvat musely ... nevím... byla jsem ráda, když jsem potom vlastně jsem mohla s někým promluvit, že jsem byla... mi chyběl taky trošku ten kontakt vlastně s tím ... tak jsem se těšila, až úplně někoho potkám. (boč)

Spíš mně přijde, že v té nezaměstnanosti máš mnohem víc času, právě na takový jako jít za kámoškou pokecat, no tak... (žam)

Druhým takovým paradoxem je hodnocení zkušenosti nezaměstnanosti. Na objektivní rovině všichni hovoří o tom, že nezaměstnanost je špatná, odsouzeníhodná. Normální a správné je podle nich být zaměstnaný. Subjektivně však hodnotí tento stav dvojím způsobem. Jednak jako frustrující období.

...to období nezaměstnanosti je pro práce chtivého člověka tak tristní, že ho potřebuje něčím vyplnit... (kaf)

„No, v podstatě mě to štválo hodně, že si nemůžu najít práci. ... Připadal jsem si blbě“. (maz)

Jo, konkrétně u mě... jak jsem to prožil... hm... Skvěle! Člověk dělá to, co ho zrovna, to na co zrovna má chuť a není ničím svázaný... (lop)

„Život je totiž o penězích. A pokud nejsi zaměstnaná, nebo zaměstnaný, tak ty peníze nemáš a nemůžeš si nic dovolit. Nemůžeš žít... Kór když je tady ten kapitalismus, kterej vlastně dělí na prostě pořád na chudé lidi, jo, pořád na ty bohaté, a ty peníze prostě jsou potřeba v dnešním světě... (maz)

jednak jako obohacující období, a to buď už v době nezaměstnanosti nebo alespoň odstupem času.

„Tak mělo pro mě přínos v tom, že jsem se konečně trošku vžil do té reality, kdy opravdu vám nikdo nepomůže a musíte se starat sám o sebe“(maz)

že to je spíš takový zkušenosti, který si myslím, že nebudou k zahození, protože... fakt téma zkušenostmi, co tohle, různě, co sem si prošla, tak... to nezůstane, to si budu pamatovat. (žam)

Nepřipouštěli si vinu na svém situaci, odpovědnost za to, že jsou nezaměstnaní připisovali buď osudu nebo stavu společnosti, směřovali k fatalistické racionalizaci, kterou si zřejmě svou situaci ulehčovali. Pokud naopak někdo jejich okolí činil odpovědnými za nezaměstnanost je samé, vnímali to jako nesnesitelný tlak.

...bral jsem to jako nutné zlo, jako lekci od života a... nějak jsem se nad tím nepozastavoval..., a, a... a s těmi rodiči, to bylo... (pauza). Potom jsme se... jakoby... udobřili, ale už jsem se nechtěl vracet k nim bydlet, ... oni byli trochu naštvaní na mě, oni teda oba pracujou... (lop)

...víkend pro mě byl vysvobození. Doslova vysvobození, protože víkend byl jediný dva dny, kdy člověk věděl, že skutečně nemůže pro tu svou situaci nic udělat (kaf)

...je to hodně, hodně taková zkušenost, jenomže prostě doba je taková, teď lidi furt shánijou, jako aby práce byla lepší, jo, aby byly lepší prachy, to je prostě dobou, ta nezaměstnanost tady... (žam)

Charakteristiky období nezaměstnanosti jsou v zásadě tři: nejistota, pocit zbytečnosti a dočasnost. Pocit zbytečnosti vychází z objektivního hodnocení nezaměstnanosti jako negativního jevu a je podporován přístupem okolí, hlavně rodiny, jak se k tomu později dostaneme. Jestliže normální je pracovat, pak nezaměstnaný člověk je pro společnost zbytečný.

Absolventi na počátku mají jistotu, že práci najdou a stanou se plnoprávnou součástí společnosti, s prodlužující dobou nezaměstnanosti se stále více objevují pochybnosti o vlastních schopnostech, které vycházejí z neúspěchu při hledání práce.

Zas třeba už jsem slyšel i takový story, že někdo absolvoval 70 pohovorů než ho někam vzali, to si nedovedu představit. To já už bych, já už bych to tak po 10 pohovoru, už bych propadl totální beznadějí a šel bych za tou kámoškou do Armády spásy (kaf)

Protože ze začátku jsem si řek jsem byla přesvědčená, že nějakou práci určitě najdu... A potom mě občas napadlo, jaká to bude práce, jak dlouho to bude ještě trvat... ale tím, že jsem vlastně nevěděla, že tam byla pořád ta nejistota, jestli něco seženu a co jaký druh práce, tak to byla spíš taková ta nejistota byla to negativní...(boč)

Jedinou jistotou, která v nejistém období nezaměstnaného absolventa existuje, je víra a přesvědčení, že období nezaměstnanosti musí někdy (brzy) skončit. Zdůrazňují ji na mnoha místech rozhovorů. Takové pojetí nezaměstnanosti také zřejmě usnadňuje vyrovnání se s tíživým stavem nezaměstnanosti.

No, já jsem to pořád bral jako něco přechodného, jako...nějaké intermezzo ... si nemohu dovolit jako zůstat takhle (lop)

Tak určitě jako přechodnou životní etapu, protože kdybych to měla brát jinak tak to to asi nesu psychicky těžko. (boč)

Jako že sem párkrát nezaměstnaná byla, tak jako, no taksi zas tu práci najdeš a budeš pracovat, že jo, no (žam)

Během rozhovorů se ukázalo, že nejvýraznějším formativním prvkem pro vnímání a hodnocení nezaměstnanosti a odpovídající strategie byla pro naše komunikační partnery rodina původu. V zásadě lze shrnout, že nekonfliktní vztah s rodiči přispíval k lepšímu prožívání období nezaměstnanosti. Přitom tento vztah rodičů k dětem vycházel zřejmě z postoje rodičů k nezaměstnanosti. Pokud rodiče chápali nezaměstnanost jako ostudu, a kladli ji za vinu potomkům, vyvolávalo to konflikt v rodině a děti to těžce nesly. Pokud naopak rodiče potomky nestigmatizovali, byla situace komunikačních partnerů jednodušší v tom, že nemuseli ospravedlňovat svou situaci a své jednání.

Doma to bylo čím dál horší, nerozuměl jsem si teda hlavně s otcem, lezli jsme si úplně do vlasů. Byl nepříjemnej, kvůli němu jsem teda hlavně šel pryč. (maz)

a, a...a s těmi rodiči, to bylo... (pauza). Potom jsme se...jakoby... udobřili, ale už jsem se nechtěl vracet k nim bydlet,... ...oni byli trochu naštvaní na mě, oni teda oba pracujou... (nádech), ale (výdech)... potom už jsme se o tom nebavili. Už to je takové tabuizované téma. (lop)

Navíc u nás doma, od malička jsme byli vychovávaní v tom, jako dělejte si co chcete, ale hlavně se neflákejte. Flákat se je to nejhorší co může být. Teď já jsem vlastně byl ten flákač... (kaf)

ale hodně mi pomáhalo, že jsem jezdila domů třeba na týden a tak. Že tam vlastně rodiče mi poskytl, rodiče vůbec, mám sestru a ta tak mi poskytl psychickou oporu, abych to nazvala vzletně. Prostě jsem se mohla na ně spolehnout. (boč)

Formální instituce hodnotili všichni jako zbytečné, nejenže jim nedokázaly pomoci v individuální situaci najít práci, ale vůbec že nejsou vytvořeny na to, aby absolventům bez práce. Záleželo pak na konkrétních lidech na těchto úřadech, zda činnost těchto organizací hodnotili komunikační partneři pozitivně nebo negativně.

Když tam mám napsaný ve výučním listu prodavačka, dejme tomu, smíšeného zboží, a když už vidí, že mám nějakou praxi ze sportu, tak mě nebude cpát do potravin, snad ne. No, a paní to asi nepochopila, tak mě furt vyhrožovala potravinami, nechápu proč. Kdyby to bylo vyloženo na tom Úřadu práce, tak su aji bez práce, aji bez peněz. (žam)

Si myslím, že teda úřad práce je od toho, aby našel práci, ale není to tak. Jsme každý zodpovědný, bysme se měli chovat samostatně, že jo. Ale žádnou pomoc teda od úřadu práce jsem nepociťoval. Ani nepociťuju. Každopádně jsem si tu práci musel najít sám (maz)

Naštěstí jsem měl celkem štěstí na ty konzultantky, nebo prostě na ty dveře, které mě pošlou. Protože tam byli ty lidi celkem takový oduševnělí a když viděli, že jsou inženýr a že tam pro mě toho moc nemají, tak mi řekli, dívejte, my pro vás nic nemáme, takže přijďte za 14 dní na kontrolu a za 14 dní jsem přišel a oni řekli, no mi pořád nic nemáme, přijďte za dva měsíce. Že mě tam zbytečně nehonili a já jsem dva měsíce měl prostě klid (kaf)

„No já jsem očekával vždycky takový nějaký odmítavý přístup, ale ta paní na pracáku, ta byla hrozně milá, se vždycky pousmála: „Dobrý den pane, jak se máte... a co, už jste něco našel?“ A vždycky to bylo takové (pousmání, smích), spíš příjemné (smích), ale... ale... nebylo to... jako nezacházela se mnou jako s hadrem...(lop)

Závěr

Jako základní motivace pro hledání zaměstnání se ukázala být nikoli finanční tíže, ale pocit nutnosti zařadit se do „normální“ společnosti. Finanční problémy sice zmiňovali všichni komunikační partneři, ale pouze jeden viděl nedostatek peněz jako hlavní motivační faktor pro hledání práce. Komunikační partneři hodnotili nezaměstnanost jako nevyhnutelné, avšak dočasné období nejistoty a jako důležitou životní zkušenost. Nejvíce ovlivňovala prožívání, hodnocení a následné strategie nezaměstnaných absolventů rodina, ať už jí tento vliv vědomě přiznávali nebo ne. Sociální exkluze se na základě našich rozhovorů nezdá být problémem nezaměstnaných absolventů, naopak, nezaměstnanost zintenzivnila jejich kontakty s vrstevníky a kamarády. Formální instituce považuje naše skupina nezaměstnaných za zbytečně, nespolehlivé a nepoužitelné, i když přesto někdy milé.